

УДК 351.74:614.8+342.95/355.02

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.23>

НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДІЯМ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Веселов М.Ю.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-3963-2764
e-mail: veselovndi@ukr.net*

Пилипів Р.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
ORCID: 0000-0002-0351-5988
e-mail: ruslanpylypiv@ukr.net*

Єднак Д.Д.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0003-6835-0787
e-mail: ednakdara@gmail.com*

Веселов М.Ю., Пилипів Р.М., Єднак Д.Д. Навчання поліцейських діям у надзвичайних ситуаціях в умовах війни.

Стаття розширює теоретичне та практичне уявлення про стан цивільної безпеки в умовах війни та проблеми системного цілеспрямованого навчання поліцейських щодо дій в надзвичайних ситуаціях, а також організаційні заходи щодо їх вирішення. Мета роботи полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо організації системної підготовки поліцейських до дій в надзвичайних ситуаціях в умовах війни. Удосконалено уявлення про завдання Національної поліції під час реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, наголошується, що в умовах війни вони виконують не лише суто правоохоронні (поліцейські) функції, а й завдання з цивільного захисту населення. Доводиться, що для забезпечення системності цього процесу підготовка поліцейських за вказаним напрямком має починатися ще з моменту їх навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Окреслені форми набуття здобувачами (курсантами) закладів вищої освіти МВС теоретичних знань та/або навичок щодо дій в надзвичайних ситуаціях. Констатовано, що системного та цілеспрямованого навчання курсантів (поліцейських) щодо дій у надзвичайних ситуаціях (з питань цивільного захисту), відповідно до вимог чинного законодавства, особливо за спеціальністю 081 «Право», а також на другому (магістерському) рівні вищої освіти у закладах вищої освіти МВС України зараз не відбувається. Обґрунтовується включення до освітньо-професійних програм з підготовки курсантів (поліцейських) за спеціальностями 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність» на першому та другому рівнях вищої освіти обов'язковими компонентами таких навчальних дисциплін як «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Домедична підготовка», «Планування та управління заходами цивільного захисту».

Ключові слова: безпека життєдіяльності, діяльність поліції, завдання поліції, здобувачі закладів вищої освіти, навчання населення, надзвичайна ситуація, професійна підготовка поліцейських, стан цивільної безпеки, стандарт освіти, цивільний захист.

Veselov M.Yu., Pylypiv R.M., Yednak D.D. Training of police actions in emergency situations in war conditions.

The article expands the theoretical and practical understanding of the state of civil security in the conditions of war and the problems of systematic purposeful training of police officers on actions in emergency situations, as well as organizational measures to solve them. The purpose of the work is to substantiate the scientific and theoretical foundations and develop practical recommendations for the organization of systematic training of police officers for actions in emergency situations in war conditions. The understanding of the tasks of the National Police during the response and liquidation of the consequences of emergency situations has been improved, it is emphasized that in wartime they perform not only purely law enforcement (police) functions, but also the tasks of civil protection of the population. It is proven that in order to ensure the systematicity of this process, the training of police officers in the specified direction should begin from the moment of their education in institutions of higher education with specific training conditions. Outlined forms of acquisition of theoretical knowledge and/or skills by students (cadets) of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs regarding actions in emergency situations. It was established that systematic and purposeful training of cadets (police officers) on actions in emergency situations (on matters of civil protection), in accordance with the requirements of the current legislation, especially in specialty 081 «Law», as well as at the second (master's) level of higher education in institutions of higher education education of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is not happening now. The inclusion in the educational and professional programs for the training of cadets (police) in specialties 081 «Law», 262 «Law enforcement» at the first and second levels of higher education is substantiated by mandatory components of such educational disciplines as «Life safety», «Civil protection», «Pre-medical training», «Planning and management of civil protection measures».

Key words: life safety, police activities, police tasks, graduates of higher education institutions, public education, emergency situation, professional training of police officers, state of civil security, standard of education, civil defense.

Постановка проблеми. Система цивільного захисту населення не може бути ефективною та цілісною без системних заходів з навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях [1, с. 8]. Навчання має охоплювати усі верстви населення, при цьому фахівці тих державних структур, які в першу чергу задіяні у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (далі – НС), зокрема поліцейські, повинні навчатися за особливими програмами. Особовий склад Національної поліції України (далі – НПУ) активно долучається до заходів з реагування та ліквідації наслідків НС, викликаних військовою агресією.

Стан опрацювання цієї проблематики: окремі аспекти навчання поліцейських діям в екстремальних чи надзвичайних ситуаціях розглядалися в наукових публікаціях Є. Гіденка [2], О. Лопасевої [3], Г. Удренас [4], деяких навчальних виданнях [5; 6] тощо. Водночас умови повномасштабної війни зобов'язують об'єднати наукові, управлінські та організаційно-правові зусилля задля пошуку термінових шляхів ефективного підвищення рівня підготовки поліцейських до дій в НС. Крім того, саме питання підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України (далі – ЗВО МВС) діям у НС досліджено не на достатньому рівні.

Метою статті є обґрунтування науково-теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо організації системної підготовки здобувачів ЗВО МВС (курсантів-поліцейських) до дій в НС в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. До повномасштабного вторгнення росії в Україну більшість діючих поліцейських рівень загрози виникнення НС у своєму регіоні оцінювали як середній (27,8%) та нижче середнього (43%). При цьому 86,1% з них зазначили, що їм особисто не доводилося брати участь у заходах реагування та ліквідації НС під час службової діяльності. Картина суттєво змінилася з початком війни – вже 16,7% поліцейських визнали рівень загрози виникнення НС як середній, а 73,6% – як вище середнього і високий. При цьому майже 70% опитаних правоохоронців визнали, що їм особисто довелося брати участь у заходах реагування та ліквідації НС. На фоні окресленого, питання підготовки поліцейських в умовах війни набуває особливої актуальності. І для забезпечення системності цього процесу підготовка поліцейських за цим напрямком має починатися ще з моменту їх навчання у ЗВО МВС.

У загальній сукупності під час наймасштабніших терористичних актів з боку рф за самими мінімальними підрахунками в Україні загинуло не менше 846 осіб, а 1316 – було травмовано. При

цьому об'єктами таких масштабних терористичних атак стали цивільні об'єкти [7]. Слід зазначити, що воєнні події крім безпосереднього вражаючого фактору (вибуху, вибухової хвилі, уламки, осколків, полум'я тощо) здатні спричинити низку супутніх небезпечних чинників техногенного, а іноді і природного характеру), що значно ускладнює надзвичайну ситуацію. Аварії техногенного характеру, викликані чи спровоковані військовими діями (вибухами) можуть вразі збільшувати зону надзвичайної ситуації чи зону можливого ураження, викликати екологічні катастрофи, епідемії, значні людські втрати тощо.

Часто особовий склад підрозділів (органів) НПУ першими опиняються на місці виникнення надзвичайної ситуації. Є приклади, коли будівлі органів поліції ставали безпосередніми об'єктами повітряної атаки ворога. Від правильної організації дій поліцейських, безпосереднього виконання ними різноманітних заходів на місці події залежить їх особиста безпека, безпека інших сторонніх осіб, своєчасність врятування та надання необхідної допомоги постраждалим особам, забезпечення оптимальніших умов реалізації заходів з ліквідації наслідків рятувальними, медичними та іншими правоохоронними підрозділами (органами).

На органи (підрозділи) НПУ покладаються так звані *спеціальні службові завдання*, що виконуються при реагуванні на НС, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на НС та при виконанні визначених законодавством України службових завдань у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період [6, с. 45]. Обсяг та перелік спеціальних службових завдань, до виконання яких можуть залучатися поліцейські у разі виникнення надзвичайної ситуації частково окреслені у Порядку взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів НПУ під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затвердженому наказом МВС України від 31.10.2016 р. № 1129 [8]. При залученні поліцейських до заходів реагування та ліквідації наслідків НС вони мусять організовано та якісно виконувати не лише суто правоохоронні (поліцейські) функції, а й такі завдання, які пов'язані з проведенням аварійно-рятувальних робіт, наданням першої домедичної допомоги постраждалим, своєчасне виявлення інших супутніх загроз (наприклад, витік газу, неконтрольовані джерела електричного струму, аварійний стан технологічних конструкцій чи будівель тощо). А наведене вимагає від поліцейського володіння спеціальними компетентностями у сфері цивільного захисту (теоретичних знань та відповідних навичок). Недаремно, що наведений Порядок взаємодії згадує про підготовку діючих поліцейських до здійснення спеціальних службових завдань шляхом проведення спільних тренувань, навчань і занять за взаємоузгодженими планами з виконання спеціальних службових завдань. За нашим переконанням така підготовка поліцейського має розпочинатися ще з його навчання у відповідних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (в якості курсанта) чи під час проходження первісної підготовки на відповідних курсах.

Українське законодавство містить засади та умови навчання населення діям у НС. Відповідно до ст. 39 КЦЗУ навчання населення діям у НС здійснюється: 1) за місцем роботи – працюючого населення; 2) за місцем навчання – здобувачів освіти; 3) за місцем проживання – непрацюючого населення. Згідно зі ст. 41 цього Кодексу навчання здобувачів освіти діям у НС та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час освітнього процесу дітей старшого дошкільного віку за навчальними планами і програмами розвитку дітей, учнів – за навчальними планами і програмами з навчальних предметів, студентів на кожному рівні вищої освіти – за програмами навчальних дисциплін та планами об'єктових тренувань з питань цивільного захисту за рахунок коштів, передбачених на фінансування закладів освіти, що забезпечують здобуття освіти відповідного рівня [9].

У Порядку навчання населення діям у НС, зазначено, що організація навчання здобувачів освіти покладається на МОН України. Підготовка студентів закладів вищої освіти до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист», які відповідно передбачають:

– формування у здобувачів вищої освіти на початковому рівні (короткому циклі), *першому (бакалаврському) рівні* знань, умінь та навичок щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил;

– формування у здобувачів вищої освіти на *другому (магістерському) рівні* умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту.

Крім того, у закладах вищої освіти з метою відпрацювання дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій з учасниками освітнього процесу проводяться щороку *об'єктові тренування* з питань цивільного захисту [10].

Для здобувачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання (поліцейських) (далі – курсантів) ці вимоги є актуальними як не для кого іншого. Зараз підготовка курсантів у ЗВО системи МВС може здійснюватися за декількома спеціальностями, втім основними з них є 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність».

Зараз здобуття курсантами ЗВО МВС теоретичних знань та/або навичок щодо дій в НС може відбуватися у наступних формах (див. рис. 1).

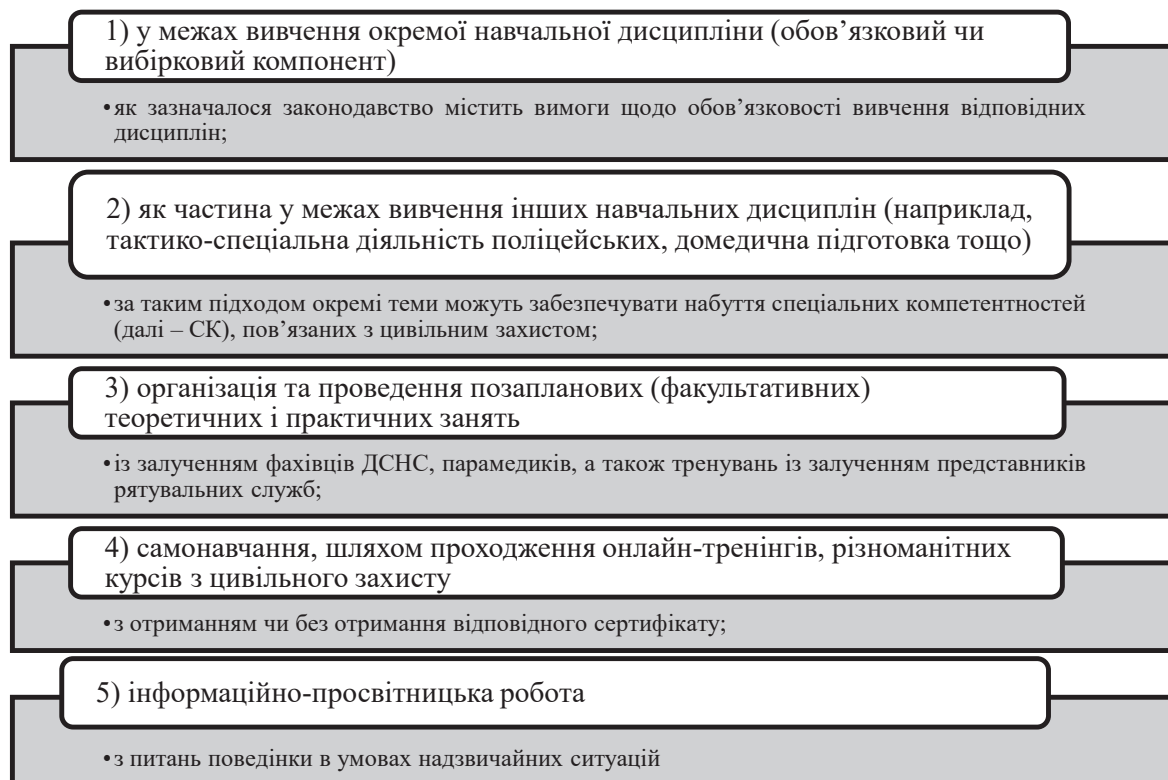

Рис. 1. Форми здобуття курсантами ЗВО теоретичних знань та/або навичок щодо дій в НС

Раніше, у ЗВО для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти викладалася, як мінімум, навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності». Проте із затвердженням стандартів вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» ситуація змінилася. Ознайомлення з даними стандартами на першому та другому рівнях вищої освіти дає підстави стверджувати, що зараз у них не згадується про відповідні спеціальні (фахові, предметні) компетентності (далі – СК), а отже – не передбачаються і відповідні результати навчання (далі – РН), безпосередньо пов'язані з цивільним захистом. Лише деякі РН можна ідентифікувати як опосередковане згадування про необхідність вмінь та навичок діяти у НС, наприклад, «адаптуватися і ефективно діяти за звичних умов правоохоронної діяльності та за умов ускладнення оперативної обстановки»; «вміти застосовувати процедури надання першої медичної допомоги».

Своєю чергою, під час проведеного нами соціологічного опитування особового складу окремих підрозділів поліції Криворіжжя (патрульної поліції, поліції охорони) щодо знань та навичок необхідних поліцейському для забезпечення необхідного рівня особистої безпеки та безпеки громадян у НС було з'ясовано, що правоохоронцю потрібні знання та навички з: домедичної підготовки; порядку та техніки розбору завалів («інженерна підготовка»); психологічної допомоги та стресостійкості; тактики командної роботи та координації дій; порядку взаємодії з іншими аварійно-рятувальними, медичними, вибухотехнічними службами.

Проведений аналіз освітньо-професійних програм (далі – ОПП) за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право», за якими здійснюється підготовка курсантів у ЗВО МВС (розміщених на сайтах цих закладів) дає підстави стверджувати, що за формальними критеріями стан забезпеченості підготовки курсантів (поліцейських) до дій у надзвичайних ситуаціях у цих ЗВО не можна вважати задовільним. СК та РН в цих ОПП лише умовно можна вважати дотичними до питань цивільного захисту.

Тож системного та цілеспрямованого навчання курсантів (поліцейських) щодо дій у НС (з питань цивільного захисту), особливо за спеціальністю 081 «Право», а також на другому (магістерському) рівні вищої освіти у ЗВО МВС не відбувається.

Зазначимо, що відповідно до ч. 6 ст. 9 Закону України «Про вищу освіту» освітні програми, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій, мають забезпечувати виконання вимог відповідних професійних стандартів (за наявності), якщо інше не передбачено законодавством [11]. З урахуванням того, що відповідно до ч. 1 ст. 40 КЦЗУ «навчання здобувачів освіти діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим...» [9] відповідні СК та РН мають бути включені до ОПП з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції (курсантів) за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право» для обох (бакалаврського та магістерського) рівнів вищої освіти.

Висновки. Особовий склад підрозділів (органів) НПУ беруть активну участь у реагуванні та ліквідації наслідків у разі виникнення НС. На органи (підрозділи) НПУ покладаються так звані спеціальні службові завдання, що виконуються при реагуванні на НС. При залученні поліцейських до заходів реагування та ліквідації наслідків НС вони мусять організовано та якісно виконувати не лише суто правоохоронні (поліцейські) функції, а й завдання з цивільного захисту населення, які пов'язані з проведенням аварійно-рятувальних робіт, наданням першої домедичної допомоги постраждалим, своєчасним виявленням інших супутніх загроз, що обумовлює спеціальну підготовку поліцейських до таких дій, яка має починатися ще на стадії навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Обґрунтовується, що для забезпечення системної та цілеспрямованої підготовки майбутніх поліцейських-курсантів до дій в НС:

– ОПП для першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 081 «Право» (для поліцейських) має включати обов'язкову навчальну дисципліну «Безпека життєдіяльності», за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» – «Цивільний захист» та «Домедична підготовка»;

– ОПП для другого (магістерського) рівня за спеціальностями 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» (для поліцейських) має включати обов'язкову навчальну дисципліну «Планування та управління заходами цивільного захисту».

Дані пропозиції створюють підґрунтя для подальшого удосконалення навчання майбутніх поліцейських діям у надзвичайних ситуаціях. Завданням подальших наукових розвідок у цьому напрямку є розробка оптимальної тематики та програм даних навчальних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веселов М., Єднак Д. Організація навчання здобувачів освіти з питань цивільного захисту в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання в умовах війни. *Актуальні питання професійної підготовки майбутніх правоохоронців*: збірник матеріалів круглого столу (м. Кривий Ріг, 20 жовтня 2023 року). Кривий Ріг: Друкарня «Арт Принт», 2023. С. 8–12.
2. Гіденко Є.С. Сучасний підхід до навчання поліцейським діям в екстремальних умовах. *Правові новели*. 2017. № 3. С. 82–87.
3. Лопасєва О.М. Сучасний підхід до навчання поліцейських діям в екстремальних умовах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 110–112.
4. Удренас Г. Актуальні питання підготовки працівників Національної поліції України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій з надання домедичної допомоги під час воєнного стану. *Забезпечення стійкості у складних умовах*: зб. матеріалів доповідей учасників міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. (Харків – Бристоль, 8 червня 2023 р.). Харків, 2023. С. 151–153.
5. Безпека працівників Національної поліції в умовах надзвичайних ситуацій: навчальний посібник / В.Г. Грибан, А.Є. Фоменко, Д.Г. Казначєєв, О.І. Бойко / за заг. ред. В.Г. Грибана. Дніпро: ДДУВС, 2018. 100 с.

6. Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / Ю.І. Давигора, В.А. Молотай, О.В. Коломієць, Ю.В. Демченко, А.О. Кудлай. Київ: НАВС, 2020. 156 с.
7. Як росія біла по багатоповерхових житлових будинках в Україні цього року. *Аналітичний портал Слово і Діло*. 31.07.2023. URL: <http://surl.li/txuuc> (дата звернення: 22.05.2024).
8. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Наказ МВС України від 31.10.2016 р. № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text> (дата звернення: 23.05.2024).
9. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Дата оновлення: 19.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 22.05.2024).
10. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444. Дата оновлення: 18.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#n9> (дата звернення: 19.05.2024).
11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 24.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n3> (дата звернення: 23.05.2024).